

BULLETIN CULTUUR & SCHOOL # 40

DECEMBER 2005

Kunstenaars zorgen voor positief
schrik-effect op basisscholen

GRATIS ABONNEMENT

- Gratis abonnement op *Bulletin Cultuur & School*: www.cultuurplein.nl, kies Tijdschriften > Bulletin C&S > Aanvraag Bulletin Cultuur & School
- Opgeven *Katern Primair Onderwijs*: mail uw naam, adres en telefoonnummer naar miriamschout@cultuurnetwerk.nl

HET PROJECT CULTUUR EN SCHOOL

Cultuur en School wil de samenwerking tussen culturele instellingen en scholen op het gebied van cultuureducatie een flinke impuls geven.

Cultuur en School beoogt:

- leerlingen in contact te brengen met verschillende cultuuruitingen;
- scholen te stimuleren meer gebruik te maken van hun culturele omgeving;
- cultuur ook een plaats te geven in andere vakken dan de kunstvakken, zoals in geschiedenis, techniek en de talen;
- culturele instellingen te stimuleren hun aanbod beter af te stemmen op de behoeften uit het onderwijs.

Bulletin Cultuur & School
december 2005, jaargang 8, nummer 40

Bulletin Cultuur & School wordt eens per twee maanden uitgegeven door Cultuurnetwerk Nederland op initiatief van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in het kader van het project *Cultuur en School*. Het *Katern Primair Onderwijs* wordt drie keer per jaar meegestuurd met het *Bulletin Cultuur & School* aan de doelgroep en aan geïnteresseerden die zich hiervoor hebben opgegeven.

Hoofdredactie Marthe Bauwens
Eindredactie Maaïke Severijnen

Als u teksten uit deze uitgave wilt overnemen, neem dan contact op met de redactie van *Bulletin Cultuur & School*.

Redactiesecretariaat
Cultuurnetwerk Nederland
T 030-2361 200
F 030-2361 290
marthebauwens@cultuurnetwerk.nl

Aan dit nummer werkten mee
Ilse Bos, Anja Geldermans, Joris Hofmans,
Jochem Jurgens, Marie-José Kommers,
Jeroen de Leijer, Bea Ros, Maaïke Severijnen,
Melissa de Vreede.

Informantennetwerk
De redactie van *Bulletin Cultuur & School* wordt door een informantennetwerk op de hoogte gehouden van ontwikkelingen in de culturele sector en in het onderwijs. Dit netwerk bestaat uit mensen uit diverse doelgroepen, verspreid over het hele land. Mocht u zelf een interessant onderwerp weten voor het blad, dan kunt u zich wenden tot de hoofdredacteur.

Aanduiding

Op verzoek van verschillende docenten staat in de inhoudsopgave achter elk artikel voor welke doelgroep in het onderwijs het artikel speciaal van belang is. PO staat daarbij voor primair onderwijs, VO voor voortgezet onderwijs en AO voor alle typen onderwijs (inclusief bijvoorbeeld PABO) en BVE voor de Beroeps- en Volwasseneneducatie. Voor culturele instellingen is dit onderscheid niet gemaakt, omdat in principe alle artikelen voor hen interessant kunnen zijn.

Ontwerp en opmaak
Kummer & Herrman, Utrecht

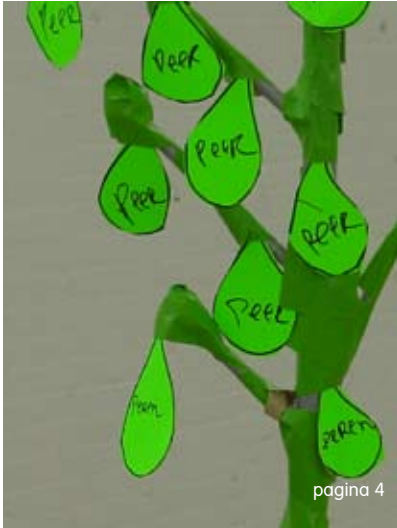
Druk
Libertas, Bunnik

ISSN nummer
1387-6422

MEER INFORMATIE?
www.cultuurplein.nl

Foto Cover:
BIK-project op de Amsterdamse basisschool ASVO, waarbij leerlingen zelf een animatiefilmpje maken. (foto: Jochem Jurgens)

pagina 4

pagina 7

pagina 12

CULTUREEL PROJECT VERSTERKT SOCIALE COHESIE
In België loopt *Vlaggen & Wimpels*, een cultuur-educatief project dat gezorgd heeft voor een versterking van de sociale cohesie in bepaalde buurten en daarmee een verbetering van de positie van basisscholen ter plekke. [PO]

UIT HET PROJECTLOKET
FACE YOUR WORLD MAAKT KINDEREN TOT STEDENBOUWKUNDIGEN
In Amsterdam hebben basisschool- en vmbo-leerlingen zelf een ontwerp gemaakt voor een stadspark dat echt wordt uitgevoerd. *Face Your World* is daarmee een mooie manier om kinderen bewust te maken van hun omgeving. [AO]

GOEDKOOP REIZEN MET HET CULTUURKAARTJE
In Limburg hebben de provincie, de vervoersbedrijven en de culturele instellingen de handen ineen geslagen en het Cultuurkaartje gelanceerd, waarmee basisschoolleerlingen tegen een sterk gereduceerd tarief in de hele provincie kunnen reizen. [PO]

COVERSTORY
KUNSTENAARS ZORGEN VOOR POSITIEF SCHRIKEFFECT OP BASISCHOLEN
Kunstenaars blijken in staat vernieuwende projecten te verzinnen die goed aansluiten bij de beleving van kinderen. Scholen die een beroepskunstenaar in de klas halen, zijn dan ook stuk voor stuk enthousiast. [PO]

SPEEL EN WEES CREATIEF
Wonderkamers in het Haags Gemeentemuseum
Het Haags Gemeentemuseum lijkt met de tentoonstelling *Wonderkamers* erin geslaagd om zelfs bij vmbo'ers een vonk te laten overslaan. [VO]

COLUMN
AU!
Joris Hofmans, strateeg voor kinder- en jongerencommunicatiebureau JuniorSenior in Amsterdam, laat zien dat cultuureducatie en een commerciële benadering elkaar helemaal niet hoeven te bijten. [AO]

DITJES EN DATJES
'Weetjes' voor en door de lezer [AO]

CONTACTPERSONEN CULTUUR EN SCHOOL

Cultureel project versterkt sociale cohesie

Project *Deur op een kier*. Portretten van buurtbewoners, gemaakt door leerlingen van de Wereldschool in het Stedelijk Museum voor Actuele Kunst in Gent. (foto: Hilde Braet)

Veel basisscholen in oude wijken in België kampen met problemen als een lage instroom van autochtone kinderen, leerachterstanden en een geïsoleerde positie in de buurt. Het project *Vlaggen & Wimpels* probeert met cultuureducatieve projecten op scholen deze negatieve spiraal te doorbreken en de sociale cohesie in de buurt te vergroten. Het project start binnenkort ook in ons land.

“Wij waren al jaren op allerlei manieren bezig om autochtone kinderen binnen te halen”, vertelt Annie Poelmans, directeur van de Wereldschool in Antwerpen. “Wij vonden het jammer dat er bijna geen Belgische kinderen meer op onze school zaten, terwijl in de buurt zowel autochtone, als allochtone kinderen wonen. Maar wat we ook deden, het leverde ons geen enkel Belgisch kind op. Tot we in contact kwamen met *Vlaggen & Wimpels*. Ik dacht direct: dat is iets voor ons. Door dit project kunnen we laten zien wie we zijn en wat we doen. En dat heeft ons geen windeieren gelegd.” Het idee achter *Vlaggen & Wimpels* is om via cultuureducatieve projecten positieve stimulansen te creëren, zowel binnen de school, als in de buurt. “*Vlaggen & Wimpels* is ontstaan naar aanleiding van een vraag van de minister van onderwijs”, vertelt Tijl Bossuyt, coördinator van De Veerman, een kunsteducatieve organisatie in Antwerpen die het project heeft opgezet. “Hij vroeg zich

af of wij met kunst en cultuur het isolement waarin veel scholen waren geraakt, zouden kunnen doorbreken. We zijn eerst gaan onderzoeken of dat mogelijk was. Vervolgens hebben we een plan gemaakt dat we gaandeweg verder hebben ontwikkeld.”

SOCIAAL BEWOGEN

De doelstellingen van *Vlaggen & Wimpels* zijn onder andere: de integratie van muzische vorming in het curriculum van het onderwijs vanuit een interculturele invalshoek, het doorbreken van de negatieve beeldvorming over de school en het brengen van nieuwe dynamiek in het leerkrachtenteam. Om deze doelstellingen te bereiken, kreeg elke deelnemende school gedurende een jaar een dag per week een kunstenaar die cultuureducatieve projecten bedenkt en initieert tot zijn beschikking. Waarom werd gekozen voor kunstenaars? Bossuyt: “We vinden het belangrijk dat het project wordt geleid door iemand die een geheel eigen positie inneemt binnen de school en daardoor oude patronen kan doorbreken. We hebben daarbij wel goed gekeken of de artiesten beschikken over sociaal engagement en pedagogische kwaliteiten. Verder moesten de kunstenaars zorgen voor draagvlak binnen de school. De docenten moesten het gevoel krijgen: dit is iets van ons samen.”

CULTURELE DIVERSITEIT

Beeldend kunstenaar Pieter Van den Broeck is al vanaf het begin bij het project betrokken. Hij werkt al zeven jaar bij een van de deelnemende scholen, de Wereldschool in Antwerpen. “Mijn opdracht was om binnen drie jaar de school een positieve balans te geven en een brug met de buurt te bouwen. Toen ik begon, werd er vooral schoolintern gewerkt. Ik dacht: hoe moet ik dat aanpakken? Ik ben een kunstenaar, geen socioloog.” Een van de eerste stappen die het docententeam van de Wereldschool nam, was het kijken naar de eigen kracht. De leerkrachten besloten de culturele diversiteit die de

“Leerkrachten melden zelfs dat de leerlingen zijn veranderd. Ze zijn rustiger, geconcentreerder, minder agressief, taalvaardiger en creatiever.”

Tijl Bossuyt, coördinator van De Veerman

school kenmerkt tot hun kracht te maken. Van den Broeck ging bij zijn projecten verder op dit thema. Een voorbeeld daarvan was het project *Deur op een kier*. “Ik liet een groep leerlingen huisdeuren fotograferen. Vervolgens moesten andere leerlingen deze deuren zoeken en contact leggen met de mensen achter de deur. Zo kwamen ze erachter dat achter elke deur andere mensen wonen, uit andere culturen en landen en met andere verhalen.”

Een ander belangrijk onderdeel van *Vlaggen & Wimpels* is dat de kunstenaar contact legt met organisaties in de buurt. Vooraf maakt hij samen met de school een buurtanalyse. Hij zoekt uit welke instellingen er gevestigd zijn en wat er gebeurt in de buurt. Verder kijkt hij hoe bewoners, leerkrachten en leerlingen denken over hun eigen buurt en hoe de buurt denkt over de school. De uitkomsten vormen vervolgens de basis van de projecten, waar kinderen, leerkrachten en directie aan deelnemen. Coördinator Bossuyt: “In elke wijk maken wij gebruik van alles wat we kunnen vinden, van het lokale cultureel centrum tot de winkeliersvereniging en het bejaardenhuis. Het is overigens niet in alle buurten in dezelfde mate gelukt om duurzame contacten te leggen met andere organisaties. Alleen scholen met veel doorzettingsvermogen lukt zoiets.”

Kunstenaar Van den Broeck legde contact met bewonersorganisaties, de winkeliersvereniging en bedrijven. “Ik ontdekte al snel dat veel mensen negatief waren over de Wereldschool. Maar het beeld dat zij hadden van de school klopte niet. Zo dachten veel buurtbewoners dat het onderwijsniveau van de school laag was, terwijl het team er altijd voor heeft gevochten om een goed niveau te behouden.” De contacten met de buurtorganisaties verbeterden al snel. “Zo hebben we sculpturen van leerlingen tentoongesteld in de etalages van winkeliers. Opeens zag de buurt: wat kunnen die kinderen veel. De samenwerking met de buurt heeft er zelfs toe geleid dat het buurtcomité nieuw leven werd ingeblazen. Het ontplooit nu allerlei initiatieven, zoals een jaarlijks buurtfeest.”

DYNAMIEK

Vlaggen & Wimpels heeft de deelnemende scholen veel mooie dingen opgeleverd. Zo werd onder andere de cultuureducatie op een hoger plan getild, leidde het samenwerken tot meer samenhang in het docententeam, nam het leer- en leefplezier op de scholen toe, was er sprake van meer betrokkenheid van de buurt bij de school en van instroom van nieuwe leerlingen.

Project *Deur op een kier*. Leerlingen van de Wereldschool hebben een dans gemaakt van verhalen uit de buurt. (foto: Hilde Braet)

“Ik zou elke school *Vlaggen & Wimpels* willen aanraden, want deze problemen spelen natuurlijk niet alleen in België.”

Annie Poelmans, directeur van de Wereldschool in Antwerpen

Coördinator Bossuyt: “Leerkrachten melden zelfs dat de leerlingen zijn veranderd. Ze zijn rustiger, geconcentreerder, minder agressief, taalvaardiger en creatiever.” Ook op de Wereldschool werd de doelstelling om meer witte instroom te genereren ruimschoots behaald. Kunstenaar Van den Broeck: “Bij aanvang van het project telde de school slechts één witneus. Nu is de verhouding ongeveer fifty-fifty. De school moet er zelfs voor waken een Wereldschool te blijven.” Directeur Poelmans vult aan: “Je ziet dat de kinderen en hun ouders fier zijn op hun school en de buurt. Het project heeft voor een positieve drive in de school en de buurt gezorgd.”

Natuurlijk kent het project ook legio valkuilen. Bossuyt: “Het project staat of valt met het schoolteam, dat moet er helemaal achter staan. Ook moet er een klik zijn met de kunstenaar, hij moet aanvoelen wat er speelt op de school. Daarnaast kost het project voor de docenten in de ontwikkelperiode veel tijd. Verder is het een proces van de lange adem. De termijn van drie jaar die we ons hadden gesteld om de doelstellingen te behalen, bleek in de praktijk te kort. En de financiering van het project is altijd een probleem.”

De Veerman is nu bezig met het ontwerpen van een

stappenplan voor scholen die hetzelfde traject willen doorlopen. Bossuyt: “De vraag werd zo groot, we kunnen helaas niet heel Vlaanderen bedienen. En het project begint binnenkort ook in Nederland op basisschool De Kraal in Amsterdam. Omdat het voor onze organisatie teveel wordt, willen we onze focus nu verleggen naar advies en sturing.”

Directeur Poelmans van de Wereldschool is inmiddels een ware ambassadeur geworden van het project. “Overal waar ik kom, zie ik dat scholen veel op poten zetten. Maar meestal zijn dit korte projecten, waarvan het effect vaak onduidelijk is. Dan zeg ik altijd: als er één project is, waarvan je zeker weet dat het werkt, dan is het *Vlaggen & Wimpels*. Ik zou het elke school willen aanraden, want deze problemen spelen natuurlijk niet alleen in België.” ●

MEER INFORMATIE

- De Veerman, Tijl Bossuyt
T (0032) 3-2906 966
tijl.bossuyt@veerman.be
www.veerman.be

PUBLICATIES

- *4 Jaar Vlaggen & Wimpels, ervaringen, instrumenten en voorbeelden*, Tijl Bossuyt, Annelies Joos, Annemie Morbee.
- *Het beleid van de kunsteducatie in Vlaanderen, een algemene schets, casestudy en kritische analyse*, Jelle de Grauwe.
Bestellen: info@veerman.be

Project *Deur op een kier*. Leerlingen van de Wereldschool hebben zelf kostuums gemaakt rond het thema 'Vreemd en vreemd gedrag, zowel in jezelf als in de buurt'. (foto: Hilde Braet)

Leerlingen van het Calvijn met Junior College werken 'op schaal' bij het ontwerpen van het Staalmanpark. (foto: Dennis Kaspori)

Face Your World maakt kinderen tot stedenbouwkundigen

Kinderen bewust maken van hun omgeving. Dat is het doel van het project *Face Your World* van kunstenares Jeanne van Heeswijk. In Amsterdam maakten basisschool- en vmbo-leerlingen een ontwerp voor een stadspark dat echt wordt uitgevoerd. Al doende merkten ze wat ontwerpen betekent: eigen ideeën ontwikkelen, maar ook rekening houden met de belangen van anderen.

Het project *Face Your World* begon in 2000 in Columbus, Ohio. Kunstenares Jeanne van Heeswijk bouwde daar een stadsbus om tot digitale werkplaats voor kinderen van zes tot twaalf jaar. Met speciaal ontworpen software, de zogenaamde *Interactor*, konden kinderen een gedigitaliseerde versie van hun wijk virtueel opnieuw vormgeven. Het programma biedt kinderen de mogelijkheid te schuiven met driedimensionale afbeeldingen van de wijk en er zelf nieuwe elementen aan toe te voegen door foto's of afbeeldingen te downloaden. Stichting Kunst en Openbare Ruimte (SKOR) vroeg Van Heeswijk om te onderzoeken of de software verder te ontwikkelen was voor de onderbouw van het vmbo. De Nederlandse demoversie werd getest op het Cinekidfestival van 2003, onder de titel *De kijk van kinderen op hun stad*. Het Amsterdams Fonds voor de Kunst kwam vervolgens met het idee het programma verder uit te proberen in Amsterdam Slotervaart, een stadsvernieuwingswijk die de komende jaren behoorlijk op de schop zal gaan.

“Wat ik ze vertel, zijn ze na een week vergeten, maar dit project zullen ze hun leven lang onthouden.”

Docent Heid König van het Calvijn met Junior College in Amsterdam

PILOTPROJECT

Het kostte Van Heeswijk een jaar lobbyen om het plan er bij stadsdeel Slotervaart door te krijgen. Anders dan in de Amerikaanse versie van het project was het namelijk de bedoeling dat de kinderen in het pilotproject een ontwerp zouden maken dat echt zou worden uitgevoerd: het Staalmanpark.

Toen het stadsdeel om was, bleek het niet moeilijk scholen warm te krijgen. Twee vmbo-klassen van het Calvijn met Junior College kwamen van januari tot juli 2005 vier uur per week naar een tot Stedelijk Lab omgebouwde gymzaal. Ook groep 7 van de basisschool Professor Einstein werd bij het project betrokken, omdat deze school staat op de plek waar het park is gepland. In het Stedelijk Lab verkenden de kinderen onder leiding van architect Dennis Kaspori en Van Heeswijk de omgeving: ze gingen meten, brainstormen, schetsen, ontwerpen. Ook werden regelmatig buurtbewoners uitgenodigd om te reageren op de ideeën van de kinderen. Kaspori: “Een oudere buurtbewoner vond het maar niks dat de kinderen voor zijn leeftijdsgroep alleen bankjes konden bedenken. Door zijn inbreng komt er nu een klimwand in het park.”

De kinderen van de Einsteinschool kwamen elke woensdag van 10.00 tot 14.00, een uur per week in hun vrije tijd dus. Leerkracht Zulhaikha Amirkhan: “En ‘s middags kwamen ze vaak nog terug om hun werk af te maken. Ze waren heel gemotiveerd, trots dat ze een echt park mochten ontwerpen.”

COOLHEIDSFACOR

Veel van de vmbo'ers begrepen pas echt welke rol ze speelden na de tussenpresentatie in mei. Daar kwamen zo'n duizend belangstellenden op af die door de leerlingen werden rondgeleid. De belangstelling verhoogde volgens Kaspori, de 'coolheidsfactor' van het project. De vmbo'ers vonden het vóór de presentatie niet stoer om hun interesse te tonen. Kaspori: “Maar na de presentatie begrepen ze ineens dat ze juist status konden ontlenen aan het project.”

Heid König, docent van het Calvijn met Junior College, is enthousiast: “Wat ik vertel, zijn de kinderen na een week vergeten, maar ik weet zeker dat ze dit project hun leven lang onthouden.” Het enige minpunt vindt König dat het park pas over twee jaar klaar zal zijn. “Dat is voor deze kinderen nog heel ver weg.”

De uren die aan het project werden besteed, vielen op het rooster onder aardrijkskunde en geschiedenis, de vakken die König doceert. “Maar het had ook bij andere vakken gepast. De leerlingen hebben nu iets minder

geschiedenis gehad. Maar ze hebben zoveel van het project geleerd: zelf dingen bedenken en maken, samenwerken, zelf problemen oplossen. Dat is heel wat anders dan luisteren naar een leraar in de klas.”

DOE-GROEN

De pilot heeft volgens Van Heeswijk bewezen dat *Face Your World* geschikt is voor vmbo'ers. Ze kwamen met hele bijzondere ontwerpen en oplossingen, zoals het idee voor het 'doe-groen'. Van Heeswijk: “In het begin wilden de leerlingen een McDonalds, een pretpark, een zwembad, een internetcafé en een disco in het park plaatsen. Maar daarmee zou je eerder een soort winkelcentrum krijgen. Eén leerling had ergens de term 'kijkgroen' opgepikt, en ineens ontstond 'doe-groen', het idee dat je allerlei functies kon combineren met het groen in het park. De meest fantastische doe-bomen werden bedacht: een mp3-boom, een snackboom, een kapstokboom, lampbomen, discobomen.”

Niet alle doe-bomen leenden zich voor uitvoering, maar in het park komen daadwerkelijk klimbomen, schommelbomen, bomen met een kabelbaan ertussen en bomen met boomhutten.

Het pilotproject leverde meer ontdekkingen op. Zo bleek het begrip 'schaal' heel moeilijk voor kinderen. Kaspori: “Maar plotseling kwamen we erachter dat de gymzaal waarin we werkten ongeveer in een verhouding van 1:5 tot het park stond. We gingen de hele zaal gebruiken als schaalmodel. Lijnalen van 30 cm werden scholieren en kapstokken bomen. Echt iets maken en dan om je heen zien hoe het uitpakt, levert veel inzicht op.”

Van Heeswijk ontdekte hoe belangrijk het is dat kinderen niet zelf het team kiezen waarin ze samenwerken. “Jongens en meisjes willen liever niet door elkaar. Maar meningsverschillen leveren juist interessante resultaten op. Eén groepje had altijd ruzie en kwam daardoor spontaan op het klassieke stedenbouwkundige principe van de 'grid': ze deelden een papier in stukken en gingen elk hun eigen ontwerp tekenen.”

Verder merkte Van Heeswijk dat ze een volgende keer meer tijd wil inbouwen om met de kinderen dieper te kunnen ingaan op filosofische begrippen als 'openbaarheid', 'algemeenheid' of 'veiligheid'. Bij het computerprogramma was een chatfunctie ingebouwd voor dit soort discussies, maar de leerlingen gebruikten deze vooral om elkaar uit te dagen en te plagen.

HANDBOEK

Het ontwerp voor het park werd op 6 juli 2005 gepresenteerd. Professionele ontwerpers en kunstenaars zullen de ideeën van de kinderen nu verder uitwerken en jongeren uit de buurt worden betrokken bij de

“Belangstelling van buiten verhoogde de 'coolheidsfactor' van het project.”

Architect Dennis Kaspori

Leerling van het Calvijn met Junior College ontwerpt met behulp van de Interactor een 'Doeboom' voor het Staalmanpark. (foto: Dennis Kaspori)

uitvoering van de verschillende objecten voor het park, zoals het hekwerk en het kunstwerk De Staalman. Het Stedelijk Lab wordt ingericht als Stedelijke Werkplaats waar jongeren werkervaring kunnen opdoen. Zeven leerlingen van het Calvijn met Junior College hebben zich hiervoor aangemeld.

Ook Van Heeswijk en Kaspori zijn nog niet klaar met *Face Your World*. Ze schrijven aan een handboek bij het computerprogramma *Interactor*, waarmee het programma straks als zelfstandig product in de verkoop moet komen, bruikbaar voor scholen en andere organisaties. Maar eerst willen ze het project nog verder uitproberen in Almere, met de stichting Annie M. G. Schmidt Huis die een kinderpark wil aanleggen, en in Hoogvliet, waar voor drie scholen een schoolcampus moet worden ontworpen. Hoogvliet wordt waarschijnlijk de testcase of het programma ook zonder de maker kan functioneren. Van Heeswijk zal hier meer als supervisor optreden.

Als het computerprogramma straks een zelfstandig product is, zullen docenten het project echt moeten gaan trekken, terwijl ze in Slotervaart niet veel meer hoefden te doen dan toezicht houden. Ook zal steeds een lokale kunstenaar of architect het ontwerpproces moeten begeleiden. Maar dan biedt het programma ook de mogelijkheid om samen met kinderen de omgeving opnieuw in te richten. Als het maar om ontwerpen gaat die echt worden uitgevoerd, want dat is volgens Van Heeswijk "extreem belangrijk. Dat er zó naar hun ideeën wordt geluisterd, dat ze straks door een park kunnen lopen dat ze zelf bedacht hebben: sommige kinderen geloven het nog steeds niet." ●

FACE YOUR WORLD

Het project *Face Your World* is bedacht door Jeanne van Heeswijk (kunstenaar) samen met Maaïke van Engelen (filosoof) en Dennis Kaspori (architect). Het pilotproject in Amsterdam Slotervaart werd uitgevoerd met vmbo-school Calvijn met Junior College en de basisschool Professor Einsteinschool, in opdracht van de Stichting Kunst en Openbare Ruimte, stadsdeel Slotervaart, Amsterdams Fonds voor de Kunst, met financiële en organisatorische ondersteuning van woningcorporatie De Dageraad, Stedelijk Museum, Digitale Pioniers en IJsfontein Nieuwe Media. Filmmakers Ali Haselhof en Inge Willems maakten met scholieren van de vmbo-school TeC Amsterdam een filmverslag van het project.

DOEL

Jongeren bewust maken van hun omgeving en van de processen waarmee die omgeving wordt vormgegeven. Ze leren daardoor ideeën te ontwikkelen, onderhandelen en rekening houden met de belangen van anderen.

ACTIVITEITEN

Kinderen onderzoeken en/of herontwerpen in workshops hun leefomgeving, onder meer met behulp van het multi-user computerprogramma *Interactor*. Ze gaan hierover in gesprek met andere belanghebbenden en presenteren hun werk. Daarna kunnen ze betrokken blijven bij de uitvoering van het ontwerp.

TIPS

- Laat kinderen een ontwerp maken dat echt wordt gerealiseerd.
- Presenteer het werk regelmatig aan de buitenwereld.
- Laat kinderen samenwerken in teams die ze niet zelf hebben gekozen.
- Bouw tijd in voor reflectie, om dieper in te kunnen gaan op de filosofische betekenis van begrippen.
- Laat kinderen niet alleen op de computer werken, maar ook driedimensionale schaalmodellen bouwen. Dingen maken en om je heen zien, levert veel inzicht op.
- Laat kinderen werkervaring opdoen door ze te betrekken bij de uitvoering van het ontwerp.

MEER INFORMATIE

Face your World, Jeanne van Heeswijk
T 010-2134 201
www.faceyourworld.nl

In Uit het projectloket komt elke keer een succesvol project aan bod. Wat maakt zo'n project succesvol? En wat zijn de valkuilen? *Face Your World* en vele andere projecten zijn te vinden in het Projectloket op www.cultuurplein.nl, het gewenste onderwijstype kiezen, vervolgens: Culturaanbod en tenslotte Projectloket.

Goedkoop reizen met het Cultuurkaartje

Sinds half september kunnen basisscholen in de hele provincie Limburg goedkoop reizen met het Cultuurkaartje. Dat blijkt interessant voor zowel de scholen, de culturele instellingen als de vervoersbedrijven.

De doelstelling van de *Regeling Versterking Cultuur-educatie Primair Onderwijs* is niet alleen dat scholen een visie op cultuur ontwikkelen, maar ook dat er een structurele samenwerking komt met de culturele instellingen. "Scholen willen graag locaties bezoeken", zegt Jos Stalmeijer, beleidsmedewerker cultuur van de provincie Limburg. "Maar een bus huren is doorgaans te duur. Daarom vonden wij het heel belangrijk dat er een goede vervoersregeling kwam. Ook omdat hier in Limburg culturele instellingen en scholen soms ver uit elkaar liggen. En daarnaast vinden we het heel goed als kinderen eens deelnemen aan de openbare infrastructuur, zodat ze leren hoe het er daar aan toegaat. Er zijn kinderen van tien die nog nooit in een trein of bus hebben gezeten."

De provincie is met vervoersbedrijf Hermes uit Limburg om de tafel gaan zitten en samen hebben ze het Cultuurkaartje bedacht, een regeling waarbij leerlingen uit het primair onderwijs tegen een sterk gereduceerd tarief in de daluren in de provincie kunnen reizen.

DREMPELVERLAGEND

Volgens Hans van der Spek, accountmanager van Hermes, is er echt sprake van een win-winsituatie. "De scholen willen graag een culturele instelling bezoeken. En voor ons is het interessant om kinderen kennis te laten maken met de gemakken, de veiligheid en de voordelen van het openbaar vervoer. Ik noem ze de ridders en jonkvrouwen van de achterbank, de kinderen die altijd in een auto worden vervoerd. Daarnaast rijden we in de daluren nu met vollere bussen."

Volgens Van der Spek liepen de andere vervoersbedrijven in de provincie snel warm voor het voorstel en de meeste culturele instellingen ook. "Inmiddels doen er tachtig instellingen mee. Alleen moeten sommige organisaties wennen aan het feit dat wij de leerlingen pas vanaf negen uur vervoeren. Zij hebben nu vaak een educatief programma dat al om half tien begint. Dat zullen ze moeten aanpassen."

Het Limburgs Museum is een van grotere culturele instellingen in Limburg die deelneemt aan de regeling. Wim Hupperetz, hoofd erfgoedprojecten heeft er geen

moeite mee dat leerlingen later komen: "En ik ervaar het ook als heel positief dat er nu ook in kleinere groepjes kan worden gereisd. Scholen zijn veel flexibeler, ze hoeven niet per se die twee bussen vol te krijgen. Wij zien het echt als een mooie, aanvullende service. Er zullen altijd scholen zijn die gewoon een bus huren, maar voor andere zal deze regeling zeker drempelverlagend werken."

RESTRICTIES

Er kan dus pas vanaf negen uur worden gereisd, maar voor de scholen geldt nog een aantal restricties. Van der Spek: "Ze moeten veertien dagen van tevoren boeken bij onze klantenservice. Zo kunnen we de school de garantie geven dat we ook daadwerkelijk de capaciteit hebben om de leerlingen te vervoeren. En we kunnen groepen tot dertig personen aan, terwijl scholen vaak gewend zijn om twee bussen te huren met vijftig zitplaatsen. Nu zal het dus meer per klas moeten, maar dat wordt door de scholen juist als prettig ervaren." Overigens is Hermes altijd bereid om mee te denken. "Onlangs was er een school die een uitstapje had gepland voor 100 leerlingen. We hebben de culturele instelling gevraagd of het goed was dat de leerlingen in drie groepen een half uur na elkaar zouden arriveren. Dat was geen probleem, zo hebben we ze toch alle 100 op één dag kunnen vervoeren."

1000€ KAARTJE

De regeling is een groot succes. De officiële start was op 15 september. Op 7 november werd het 1000€ cultuurkaartje gebruikt. Yvonne L'Ortye, leerkracht op basisschool De Schacht in Heerlen, ging met haar leerlingen naar kasteel Hoensbroek: "De kinderen

"Zonder deze regeling hadden wij niet naar Kasteel Hoensbroek kunnen gaan."

Yvonne L'Ortye, leerkracht op basisschool De Schacht in Heerlen

vonden het geweldig om met een echte bus te gaan. Het bezoek was zonder deze regeling niet doorgestaan. Een bus huren is te duur, dus zijn we afhankelijk van ouders die willen rijden. Maar er mogen maar drie kinderen mee per auto. We wilden in totaal twee keer gaan met vijftig leerlingen. Dan heb je heel veel ouders nodig die dan ook nog eens niet allemaal mee naar binnen mogen, want dan wordt dat weer te duur."

L'Ortye vond het ook prettig dat Hermes voor de financiële afwikkeling zorgt. "We kregen een gespecificeerde rekening met daarop de kosten voor het vervoer, de toegang van kasteel Hoensbroek en onkosten die we ter plekke nog hebben gemaakt. Maar ik heb zelf nog wel gebeld naar Hoensbroek, omdat ik het niet handig vond om specifieke wensen die we hadden voor het bezoek via een tussenpersoon te regelen."

Voor zowel de scholen, de culturele instellingen als de vervoersbedrijven heeft de regeling dus grote voordelen. Maar Agnes Vugts, provinciaal museumconsulent, ziet ook nog een ander effect. "Al die culturele instellingen vormden met elkaar al een netwerk. Ook het openbaar vervoer had zijn eigen netwerk. In feite leg je die spinnenwebben nu over elkaar heen, waardoor er weer nieuwe netwerken ontstaan. De komende jaren zullen er alleen maar meer verbanden tussen al die verschillende organisaties gaan ontstaan. Wie weet wat dat weer voor nieuwe kansen voor cultuureducatie gaat opleveren." ●

CULTUURKAARTJE

Het Cultuurkaartje is een samenwerkingsverband tussen de provincie Limburg, busmaatschappij Hermes, de NS, vervoersmaatschappij Limex en Stadbus Maastricht en 80 culturele instellingen (waaronder musea, erfgoedlocaties, bibliotheken en natuurlocaties) waarbij kinderen voor € 1,50 in de bus of trein kunnen worden vervoerd. Voor bus en trein betalen kinderen € 2,50 en volwassenen € 6,-, onafhankelijk van de afstand. Het kaartje is geldig na negen uur 's ochtends en voor maximaal dertig kinderen per rit. De school moet van tevoren een afspraak maken met Hermes. Het Cultuurkaartje is er voor het primair onderwijs, omdat daar weinig geld is voor buitenschoolse activiteiten. Er wordt nog bekeken of er ook een regeling voor het voortgezet onderwijs komt. Daarnaast is het ministerie van OCW aan het onderzoeken of een soortgelijke regeling ook in andere regio's mogelijk is.

MEER INFORMATIE

- Provincie Limburg, Jos Stalmeijer
T 043-3897 111
Jhm.stalmeijer@prvlimburg.nl
www.limburg.nl
- Hermes, Hans van der Spek
T 06-2013 1370
hans.van.der.spek@hermesgroep.nl
www.hermes.nl

Kunstenaars zorgen voor positief schrikeffect op basisscholen

Een animatiefilmpje maken met leerlingen, een soap over een lokale historische held of een dansproject bij een museumcollectie: dit zijn doorgaans geen projecten waar een basisschool-docent tijd en deskundigheid voor heeft. Dankzij het project *Beroepskunstenaars in de Klas* vinden zulke cultuurprojecten steeds vaker plaats. Scholen zijn enthousiast over de vernieuwende aanpak van kunstenaars, blijkt uit het onlangs gehouden evaluatieonderzoek.

Afgelopen voorjaar was het een behoorlijke troep op de Amsterdamse ASVO school. Er werd een nieuw bibliotheek- en ICT-lokaal gebouwd. Toen beeldend kunstenaar Esmé Valk bij haar oude stageschool aanklopte met een idee voor een kunstproject, werd ze met open armen door de directrice ontvangen. Ze wilde graag een feestelijke opening van die lokalen, maar hoe pak je zoiets aan? Daar had Valk wel ideeën over. Samen met de leerkracht beeldende vorming ontwikkelde ze een project waar de hele school aan mee kon doen. Kleuters maakten poppen en middenbouwers knutselden een decor en attributen. Vervolgens maakte Valk hiermee samen met leerlingen uit de bovenbouw korte animatiefilmpjes rondom het thema 'Verbouwing'. Bijvoorbeeld over een lasser die brand veroorzaakt en ternauwernood wordt gered door de brandweer. De productie werd zo eenvoudig mogelijk gehouden: de leerlingen arrangeerden poppen en attributen op een plat vlak en dat werd vervolgens met een camera gefilmd. Valk is een van de 350 kunstenaars die de opleiding *Beroepskunstenaars in de Klas* (BIK) volgde: een eenjarige opleiding waarbij beroepskunstenaars pedagogisch-didactische bagage krijgen om kunstprojecten voor basisscholen te ontwikkelen en uit te voeren. De BIK is een gezamenlijk initiatief van het Ministerie van OCW en Kunstenaars&CO. "Wij zien in het primair onderwijs nieuwe kansen voor onze kunstenaars om een gemengde beroepspraktijk te voeren", licht Theo van Adrichem, landelijk projectcoördinator BIK (Kunstenaars&CO) toe. Hans Muiderman, hoofd projectbureau Versterking Cultuureducatie Primair Onderwijs van OCW, noemt kunstenaars een welkome aanvulling op het culturele aanbod en een goede impuls voor cultuureducatie in het primair onderwijs.

DOODZONDE

Voorganger van BIK is KIK: *Kunstenaars in de Klas*. Deze eenjarige opleiding mikte op lesbevoegdheid als kunstvakdocent. De eerste KIK-pilot startte in 2001 in Tilburg. Deze verliep enigszins rommelig en bovendien bleef lang onduidelijk of de onderwijsinspectie de lesbevoegdheid wel wilde afgeven. Daarop is een nieuwe koers gekozen: KIK werd in 2002 vervangen door BIK. Belangrijkste verschil is dat kunstenaars geen lesbevoegdheid krijgen, maar een certificaat van bekwaamheid: ze kunnen, onder verantwoordelijkheid van een leerkracht, een educatief kunstproject uitvoeren. De BIK-opleiding wordt inmiddels op acht plaatsen gegeven, met Kunstenaars&CO als landelijke coördinator. Tot dit studiejaar bood Tilburg als enige locatie de mogelijkheid in een tweede jaar toch een lesbevoegdheid te behalen. "Met een lesbevoegdheid bied je afgestudeerden een beter perspectief, een betere salariëring en rechtspositie", vertelt studieleider Jan Stoel. Dit jaar besloot de lokale academie voor beeldende vorming het extra jaar niet meer aan te bieden, omdat deze niet voldeed aan de nieuwe wettelijke regels voor accreditatie van opleidingen. "Dood- en doodzonde", vindt Stoel. "Het is inhoudelijk een verarming. De mensen die we nu binnenkrijgen, hebben ook een andere insteek, ze werken minder vanuit de onderwijskundige kant en meer vanuit hun kunstenaarschap." Dat nu is precies de bedoeling en de kracht van de BIK'er, benadrukt Van Adrichem. "De kunstenaar moet vooral kunstenaar blijven. Zo kunnen ze een positief schrik-effect teweegbrengen." Muiderman is het daar helemaal mee eens. "Ik haal op scholen werk van BIK'ers er meteen uit. Werk dat onder begeleiding van een leerkracht is gemaakt, ziet er meer geolied uit. Omdat een leerkracht nu eenmaal primair methodisch-didactisch en systematisch denkt, terwijl kunstenaars heel dicht bij de ervaringen van kinderen blijven." Juist die eigenheid van kunstenaars is waardevol voor cultuureducatie, vindt Muiderman. "BIK'ers slagen erin de intrinsieke waarde van kunst te tonen. Kunst is geen doek dat aan de muur hangt, maar een proces van dingen maken."

LERARENTEKORT

Carole Vegter, vakdocent beeldende vorming op de Odaschool in Maastricht, beaamt die verschillen tussen leerkracht en kunstenaar. Vorig jaar deed haar school ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de school een groot kunstproject en haar viel op hoe vrij de BIK-stagiaires werkten. "Kunstenaars laten de kunst uit de

"De kunstenaar moet vooral kunstenaar blijven. Zo kunnen ze een positief schrik-effect teweegbrengen."

Theo van Adrichem, landelijk projectcoördinator BIK

“BIK’ers slagen erin de intrinsieke waarde van kunst te tonen. Kunst is geen doek dat aan de muur hangt, maar een proces van dingen maken.”

Hans Muiderman, hoofd projectbureau Versterking Cultuureducatie Primair Onderwijs van OCW

kinderen zelf komen zonder te sturen naar een eindproduct. ‘Wat voel je bij een onderwerp als vriendschap? Doe daar eens iets mee’. Dat is zo moeilijk! In mijn eigen vaklessen werk ik veel gestructureerder en leg ik dingen concreter uit.” Want haar lessen moeten wel tot een concreet eindproduct leiden.

Die keuze voor kunst als doel op zich onderscheidt de BIK van andere initiatieven. Het Amsterdamse project *De Zoete Inval* is bijvoorbeeld ontstaan als antwoord op het lerarentekort. Dit project, bekostigd door alle Amsterdamse schoolbesturen in het primair onderwijs, omvat een pool van zo’n dertig kunstenaars die basisscholen voor één dag kunnen inhuren bij ziekte van een leerkracht. In de afgelopen drie jaar zijn zo achthonderd dagprojecten gedraaid, waarin kinderen kennis maken met kunst en een andere manier van kijken naar de werkelijkheid. “Maar bij ons staat, anders dan bij BIK,

het onderwijs voorop, het gaat niet om de kunstenaar zelf”, vertelt coördinator Alexli van Linden Tol. Prima als oplossing voor het lerarentekort, maar minder geschikt als motor voor cultuureducatie, oordeelt Muiderman van OCW: “De kern van ons beleid is scholen bewuster te laten nadenken over de plaats van cultuureducatie.” Precies de reden waarom in Almere het project *Kunst & Vliegwerk* is stopgezet, vertelt Jet Hellenthal, beleidsmedewerker cultuureducatie van de bestuurscommissie Openbaar Onderwijs Almere. Ook dit project was opgezet als oplossing voor het lerarentekort. Waar *De Zoete Inval* bedoeld was als directe oplossing (vandaag ziek? morgen een kunstenaar als vervanger) bood *Kunst & Vliegwerk* scholen met langere kunstprojecten een oplossing voor langdurige ziekte of een lerarentekort. Het project was succesvol, maar sloot niet meer aan bij de actuele ontwikkelingen. “Er is een omslag van aanbod- naar vraaggericht werken”, vertelt Hellenthal. “Kunstenaars moeten vanuit vragen van scholen gaan werken.” Ze ontwikkelt daarvoor momenteel een beleidslijn.

RODDELS

De BIK’er gaat verder dan de gebaande paden van tekenen, muziek en handvaardigheid. Dat bleek afgelopen voorjaar in Kloosterburen. Basisschool Mandegoud wilde iets doen met lokaal cultureel

erfgoed en directrice Lia Beerstra ging dankbaar in op het aanbod van vier BIK-stagiaires. Theatermaker Adiene Barelds was een van hen. Ze greep de lokale geschiedenis aan om een soap te maken. "Zowel in geschiedenis als in soaps draait het om de vraag: wat is nou waar en wat niet?", vertelt Barelds. Ze liet kinderen uit groep 7 fantaseren over een lokale held, de hereboer Cornelis Borgman die halverwege de negentiende eeuw naar Amerika toog om daar moderne landbouwwerktuigen voor Groningen in te kopen. Ze deelde het uiteindelijke verhaal op in scènes die door groepjes leerlingen uitgebeeld werden in tableaux vivants. Een bewuste keuze, vertelt Barelds. "Toneelspelen met 25 kinderen valt niet mee, daar moet je dus een truc voor bedenken. Als je alles in scènes en groepjes opdeelt, wordt het opeens wel werkbaar. Dat soort dingen leer je in de opleiding en vooral in de praktijk."

Ze noemt de BIK een "superfantastische opleiding die me nieuwe perspectieven heeft gegeven". Ze had al enige ervaring in het toneelspelen voor het voortgezet onderwijs. "Maar dit is heel anders: je moet meer in het proces denken dan in het product. Oog hebben voor wat ze maken en wat ze beleven. Dat is voor mij de meerwaarde."

Erik van Duijvenbode, danser en BIK'er van het eerste uur, herkent dit helemaal. "Ik ben een perfectionist en heb echt moeten leren om ook nadruk te leggen op het plezier van kinderen. Niet teveel nadruk leggen op het resultaat, want dan verkrampen ze." Aanvankelijk dacht hij wel eens: moet ik hier wel mee doorgaan? "Maar het is de moeite waard. Het is prachtig om kinderen iets te laten ervaren wat ze voorheen niet kenden."

Die interesse voor kinderen is onontbeerlijk, zeggen de BIK-studieleiders. Een kunstenaar die het basisonderwijs puur als broodwinning ziet, redt het niet. Bij de selectie van nieuwe cursisten - afgelopen jaar waren er 400 aanmeldingen voor 96 plaatsen - wordt daarop gelet. De Groningse studieleider Hanny van Schijndel vat in de BIK-nieuwsbrief de eisen voor een goede BIK'er samen: "Kunstenaars moeten kinderen kunnen inspireren tot een andere manier van kijken. Maar ze moeten ook een fijne gesprekspartner voor de leerkrachten zijn, plannen kunnen bijstellen en afspraken kunnen maken."

EVALUATIEONDERZOEK

Afgelopen jaar liet Kunstenaars&CO een evaluatieonderzoek uitvoeren naar de BIK-opleiding en naar ervaringen van scholen en kunstenaars. De BIK-opleiding kwam als 'goed' uit de bus en ondervraagde kunstenaars roemen het werken met kinderen. Opvallende uitkomst was dat 85% van de basisscholen onbekend is met het fenomeen BIK. Zodra ze echter horen wat het inhoudt, toont het gros (90%) veel interesse. "Tweederde daarvan geeft aan ontevreden te zijn met het eigen kunstaanbod en graag met een BIK'er te willen overleggen", vertelt Van Adrichem. Het is dus zaak om met BIK aan de weg te timmeren en scholen te laten zien wat een BIK'er voor hen kan betekenen. Om die reden kreeg Kunstenaars&CO subsidie van

"Het is prachtig om kinderen iets te laten ervaren wat ze voorheen niet kenden."

Erik van Duijvenbode, danser en BIK'er

“Kunstenaars moeten kinderen kunnen inspireren tot een andere manier van kijken. Maar ze moeten ook een fijne gesprekspartner voor de leerkrachten zijn.”

Hanny van Schijndel, studieleider in Groningen

OCW om 25 voorbeeldprojecten te ontwikkelen. Een aantal projecten ontstond op basis van concrete vragen van scholen. Daarnaast werden projecten ontwikkeld rondom deelcollecties van het Rijksmuseum die momenteel wegens verbouwing her en der in het land te zien zijn. Zo ontwikkelde Van Duijvenbode het project *Dans in een handomdraai* bij de Aziatische collectie in het Apeldoornse Coda Museum. Van Duijvenbode liet zich inspireren door een beeld van de Shiva Nataraj, oftewel Heer der Dansers. Vervolgens bedacht hij samen met leerlingen een godenverhaal in dans. Aangezien dit het eindejaarsproject voor leerlingen uit groep 8 van basisschool De Prinsenhof in Apeldoorn was, werd als thema ‘Toekomst’ gekozen. Dat sloot immers mooi aan bij de beleving van de leerlingen die ook op de drempel van een nieuw leven stonden. De eindpresentatie vond plaats in de tentoonstellingszaal van Coda en was een daverend succes.

NETWERKEN

Een BIK'er kost per lesuur zo'n € 30,- tot € 50,-. Geld dat, zo blijkt uit het BIK-evaluatieonderzoek, voor veel scholen een struikelblok is. Hellenthal heeft vanuit de bestuurscommissie Openbaar Onderwijs Almere voor alle aangesloten basisscholen subsidie aangevraagd bij de landelijke *Regeling Versterking Cultuureducatie Primair Onderwijs* en de commissie heeft dit geld – € 10,90 per leerling – alvast voorgeschoten. “Men is zich ervan bewust dat cultuureducatie aandacht behoeft. Maar de vraag is en blijft: hoeveel hebben scholen ervoor over?”

Vegter van de Maastrichtse Odaschool is daar heel eerlijk in. Ze besteedt de subsidie aan museumbezoek en extra uren voor haar als vakdocent. Geld om BIK'ers in te huren is er dan niet meer. “Het was ik of een BIK'er.” Wel maakt Vegter regelmatig gebruik van (gratis) BIK-stagiaires. Ook Beerstra van basisschool Mandegoud, zeer te spreken over haar vier BIK-stagiaires, aarzelt om hen opnieuw in te huren. “Ons budget voor cultuur is krap € 400,- dus ik denk niet dat we dat kunnen betalen.” Wel heeft ze nu subsidie uit de Regeling aangevraagd en is haar school druk bezig met het opstellen van een eigen cultuurbeleid. “Het is de kunst voor kunstenaars om een serieuze partij op de markt te worden”, zegt Muiderman van OCW. De BIK-studieleiders helpen hun afgestudeerden hier ook bij. Bijvoorbeeld met een terugkommiddag over netwerken. Of, zoals in Rotterdam, met een website. “Vanaf het begin was onze instelling: we leiden mensen op, maar

we helpen ze niet aan een baan”, vertelt studieleider Anne-Marie Ros. “Maar een beetje ondersteuning is toch belangrijk.” Op de website *Creatieve Aanpak* kunnen scholen en kunstenaars zichzelf presenteren en aangeven wat zij belangrijk vinden in een kunstproject. “Wij hopen zo bij te dragen aan een bewuste houding bij en vraaggericht werken door scholen.”

De BIK'ers zelf raken ook steeds bedrevener in het zoeken naar financiering. Zo kon Valk haar animatieproject op de ASVO school uitvoeren dankzij een subsidie van *Grassroots* (voor cultuur & ict-projecten). Over enkele jaren speelt het geldprobleem niet meer, denkt Muiderman. Nu al blijkt 30% van de scholen heel ondernemend te zijn om cultuur te bekostigen. “Dat zijn de scholen die fundamenteel hebben nagedacht over cultuureducatie en het een plek in hun beleid gegeven hebben.” ●

MEER INFORMATIE

- Kunstenaars & Co
Theo van Adrichem
bik@kunstenaarsenco.nl
www.kunstenaarsenco.nl
- Meer informatie over BIK en de acht opleidingslocaties - Amsterdam, Arnhem, Groningen, Maastricht, Rotterdam, Tilburg, Utrecht en Zwolle - is te vinden op:
www.beroepskunstenaarsindeklas.nl. Hier zijn ook de BIK-nieuwsbrieven (waarin een aantal voorbeeldprojecten wordt besproken) en de BIK-brochure voor basisscholen te downloaden.
- Meer informatie over in dit artikel genoemde kunstenaars en projecten:
  - www.mandegoud.nl
  - www.mercurydance.com (Erik van Duijvenbode)
  - www.esmevalk.com
  - www.inval.lerarentekortamsterdam.nl
  - www.openbaaronderwijsalmere.nl > nieuws > Kunst- en Vliegwerk
  - www.ckv-almere.nl > kunst- en cultuur-aanbieders
  - www.creatieve.aanpak.nl (begin 2006 operationeel)

EERDER VERSCHENEN ARTIKELEN IN BULLETIN CULTUUR EN SCHOOL OVER DIT ONDERWERP:

- Nummer 35, december 2004: *Uit het projectloket: de musicerende school*
- Nummer 34, oktober 2004: *Vijf basisscholen over hun cultuurbeleid*
- Nummer 29, oktober 2003: *Aanbevelingen cultuureducatie primair onderwijs*
- Nummer 27, april 2003: *Steeds meer beroepskunstenaars in het primair onderwijs*
- Nummer 17, april 2001: *'Juf, heb ik al rode ogen van het kijken?' Hoe kun je het kunstonderwijs op de basisschool een impuls geven?*

In de Wonderkamer *Er was eens...* wordt het verhaal verteld achter de islamitische keramiek. (foto: Gemeentemuseum Den Haag)

Speel en wees creatief

Wonderkamers in het Haags Gemeentemuseum

In Den Haag is de kelderverdieping van het Haags Gemeentemuseum omgetoverd tot *Wonderkamers*, een tentoonstelling waarbij in het centrale gedeelte op theaterlijke wijze objecten uit de collectie van het museum worden getoond. Daaromheen zijn kabinetten, waar de leerlingen opdrachten doen. "Deze tentoonstelling doorbreekt het beeld dat een museum saai is."

Mehmet (17) hangt op een enorme witte bank en kijkt naar een filmprojectie van mysterieuze beelden. De ene ruimte gaat geleidelijk over in de andere en overal zijn trappen en kamers. Er heerst een new-age sfeer door de combinatie van belichting, filmbeelden en geluid. "Vet cool man! Dit wil ik thuis ook!" roept Mehmet tegen zijn klasgenoten van havo 4 en snel maakt hij een foto met zijn mobiele telefoon. De anderen zijn het met hem eens en ploffen naast hem op de bank. Maar het loungen is van korte duur: "Kom op man, we moeten die opdrachten maken!"

De havo-leerlingen bevinden zich in een van de kabinetten van de tentoonstelling *Wonderkamers* in het Haags Gemeentemuseum. Het kabinet waar Mehmet zit, is gewijd aan *New Babylon*, een project uit de jaren '50 en '60 van de Nederlandse kunstenaar Constant Nieuwenhuijs. In maquettes, schilderijen en tekeningen gaf hij vorm aan een toekomstige leefomgeving, waarin de mens vrij zou zijn. 'Speel en wees creatief' was de

enige opdracht die hij de bewoners van zijn utopie wilde meegeven. Zijn zoon, Victor Nieuwenhuijs en Maartje Seyfurth, beiden filmmaker, dwaalden met de filmcamera door zijn werk en zetten de droomwereld van Constant om in bewegende beelden.

NIEUWE WERELD

‘Speel en wees creatief’ zou het motto van de tentoonstelling *Wonderkamers* kunnen zijn. “We hebben een nieuwe wereld gecreëerd die het mogelijk maakt spelenderwijs cultuur te ervaren onder het motto: kunst verrijkt, kunst is vreugde”, zegt Wim van Krimpen, directeur van het museum. Het museum is van oudsher bekend om zijn vooruitstrevende educatieve projecten. Jet van Overeem, conservator Educatie, bouwt hierop voort. “Voor het basis-onderwijs hebben we de gratis museumlessen en de kinderdirecteur, die dit jaar voor de tiende keer is geïnstalleerd. Ik wilde ook heel graag iets voor de lastigste groep, de 13 tot 18-jarigen. De vonk kán bij hen overslaan, zeker ook bij het vmbo. En dat gebeurt vooral bij kleine, hele intensieve projecten. Ik overdrijf een beetje, maar bij ieder bezoek van een klas uit het voortgezet onderwijs, is het evenwicht wankel. Je vraagt je steeds af: gaat het deze keer lukken? Hadden die leerlingen er wat aan? Maar ze kunnen gegrepen worden, dat is zeker.” Besloten werd om de hele benedenverdieping te bestemmen voor een presentatie die zowel jongeren als ouderen moest aanspreken. “Bij vorige projecten nam ik vaak de belevingswereld van leerlingen als uitgangspunt”, zegt Van Overeem, “maar nu wilde ik een brug slaan naar het klassieke museum. Kunst moest dus het uitgangspunt blijven. Ik wilde proberen het eigentijdse en het referentiekader van jongeren tot uiting te brengen in de presentatiemiddelen.”

DOE-ACTIVITEITEN

Docenten in het voortgezet onderwijs kregen een enquête toegestuurd, om hun meningen te peilen. Daaruit kwam naar voren dat de docenten het geen goed idee zouden vinden om een tentoonstelling te wijden aan een van de CKV-thema's. Dat kwam het museum goed uit, want *Wonderkamers* moest zich niet alleen op de bovenbouw richten, maar nadrukkelijk ook op leerlingen uit de basisvorming. Brugpiepers zouden zich net zo thuis moeten voelen als leerlingen uit de tweede fase. Een andere conclusie was dat de docenten het Haags Gemeentemuseum voor hun leerlingen te statisch vinden. De verschillende afdelingen (mode, schilderkunst, kunstnijverheid, muziek) zijn te strak van elkaar gescheiden en bovendien moeten de leerlingen tijdens hun bezoek iets kunnen dóen. Ook deze beide wensen werden in het tentoonstellingsconcept gehonoreerd. Van Overeem: “Ik wilde geen aparte ruimte voor de doe-activiteiten. Deze moest worden geïntegreerd in de presentatie zelf. Leerlingen kunnen tekenen, muziek

maken, zichzelf verkleden en op de computer werken in de presentatieruimte. En verder moest wat mij betreft het hart van de tentoonstelling vooral gericht zijn op kijken. Ik wilde het zo maken dat je verlost wordt om te kijken, je móet gewoon kijken. Het zou geen kunsthistorische rangschikking worden.”

DE OPSTELLING

Voor de realisering werden de tentoonstellings-architecten Herman Kossmann en Mark de Jong in de arm genomen. Zij hebben een naam opgebouwd op het gebied van spraakmakende inrichtingen, zoals *Spaarstation Dingenliefde* in het Openluchtmuseum in Arnhem. Hoe maak je een ruimte aantrekkelijk voor jongeren? De Jong: “Daarbij moet je serieus zijn, niet kinderachtig. Je gaat op zoek naar de vrolijkheid in jezelf, want als het voor jongeren leuk is, is het voor jezelf ook leuk.” Kossmann vult aan: “De bezoeker moet een gelaagde ervaring hebben. Als je binnenkomt, moet de sfeer meteen goed zijn, voor iedereen. En wie langer blijft, moet na tien minuten nog steeds geboeid rondlopen. De ideeën voor de tentoonstelling komen voort uit gesprekken met het bureau, de afdeling educatie en de conservatoren van het museum, en mensen van buiten zoals kunstenaars, filmmakers, lichtontwerpers, de bouwers van de digitale applicaties.”

In gezamenlijk overleg ontstond het idee om in het centrale gedeelte van de tentoonstelling objecten uit de collectie van het museum op theatrale wijze te tonen. De presentatie heeft als titel *De Opstelling* gekregen en nodigt uit om in verwondering en – wie weet – bewondering van vitrine naar schilderij en van filmpje naar feestjapon te kijken. Er is bewust voor gekozen om geen bijschriften bij de werken te plaatsen. Dit zou te veel af kunnen leiden van het kijken. De werken zijn bij elkaar gezocht op kleur of op onderwerp. Er is een wand met allerlei objecten waarin veel goud voorkomt en er is een hoek met rood. Er is een vitrine met allemaal zwarte voorwerpen en in een andere vitrine is een optocht van dieren te zien. Uitgekiende belichting zorgt ervoor dat de objecten de bezoeker tegemoet stralen. Wie wil weten wie de werken gemaakt heeft, kan terecht bij de touchscreens of op de website van het museum.

RESPECT MAN!

Om *De Opstelling* heen liggen kabinetten. Ieder kabinet heeft een heel eigen sfeer, sprookjesachtig of juist heel clean. Veelkleurig of sober. In het kabinet over mode kunnen leerlingen kijken hoe hun silhouet

“We hebben een nieuwe wereld gecreëerd die het mogelijk maakt spelenderwijs cultuur te ervaren.”

Wim van Krimpen, directeur van het Haags Gemeentemuseum

Jongeren in de Wonderkamer *Silhouetten*. (foto: Gemeentemuseum Den Haag)

“Het hart van de tentoonstelling moest gericht zijn op kijken. Het moest zo worden dat je verlost wordt om te kijken, je móet gewoon kijken.”

Jet van Overeem, conservator Educatie van het Haags Gemeentemuseum

verandert als ze een hoepelrok aandoen of een korset met punt-bh. Ze zien dat Madonna niet de eerste was die een dergelijk kledingstuk droeg. En in het kabinet met islamitisch aardewerk kun je neerzigen op kussens en luisteren naar de verhalen over de betekenis van de decoraties. In het midden van de ruimte draait een plateau langzaam rond. Eén voor één wordt een keramisch object uitgelicht, terwijl een stem vertelt over de achtergronden ervan.

Vier jongens van de derde klas vmbo van het Lodewijk Rogier College uit Rotterdam luisteren oplettend. Na een zeer lawaaiige binnenkomst slaat de stemming plotseling om. Ze komen tot de ontdekking dat het hier om islamitische kunst gaat en zeggen vervolgens tegen iedereen die de ruimte betreedt: “Respect man, heb eerbied. Stil!” Na afloop van het bezoek aan de *Wonderkamers* zijn alle derdeklassers enthousiast. Ze vonden het bezoek echt leuk, vooral de opdrachten, hoewel die soms nogal moeilijk waren. Het taalgebruik blijkt hier en daar te hoog te gegrepen voor deze groep. De leerlingen klampen iedere bezoeker aan met de vraag om uitleg. De suppoosten zijn hier helemaal op ingespeeld en geven geduldig toelichting. Het museum werkt intussen aan een speciale vmbo-versie van de opdrachten.

Docent CKV en drama Maria Deckers van het Lodewijk Rogier College toont zich net als haar leerlingen heel tevreden: “Ik zag *Wonderkamers* op internet en dacht meteen: dit is helemaal raak! Deze tentoonstelling doorbreekt het beeld dat een museum saai is. Bovendien is het gratis en ook dat is niet onbelangrijk. Je kunt je CKV-bonnen maar één keer uitgeven en die besteden we al aan het filmfestival, dans en muziek. De vervoerskosten hiernaar toe zijn door de school betaald.”

Tot nu toe is *Wonderkamers* voornamelijk door leerlingen uit de bovenbouw bezocht. Een tentoonstellingsbezoek duurt gemiddeld anderhalf uur. Soms komt een klas later terug om de rest van het museum te bekijken. Van Overeem: “Het mooiste zou ik het vinden, als een leerling in het weekend zelfstandig nog eens terugkeert om iets opnieuw te bekijken of iets te zien dat hij heeft gemist. Als dat gebeurt, ben ik zo gelukkig, dat ik opstijg...” ●

MEER INFORMATIE

- *Wonderkamers* is de komende vijf jaar te zien in het Haags Gemeentemuseum. Toegang is gratis voor iedereen van 0 t/m 18 jaar. Inlichtingen/reserveringen: T 070-3381 120 www.gemeentemuseum.nl of www.wonderkamers.nl Voor een gemiddeld bezoek moet anderhalf uur worden uitgetrokken. De opdrachten kunnen via de website worden gedownload. Groepsbezoek onder leiding van een museumdocent kost € 7,- per leerling.

AU!

Gisteravond sprak ik met Rosa Peters en Kiki Jaski, twee derdejaars theatermaaksters van de toneelacademie Maastricht. Ze vertelden me dat ze van plan zijn een jeugdtheatergezelschap op te richten. Onder het genot van drie bier en een verwarmd terras vroegen ze mij om advies over de naam die het gezelschap moet gaan dragen.

Hun voorstel was: BEET. Prikkel en Jeuktheater. Fantastisch. Ik meen het. Een mooie verbastering van jeugdtheater naar jeuktheater, en die beet wordt tweeledig uitgelegd. En daar zit 'm nou net het pijntje. Want de vraag is of de jeugd naar hun voorstellingen wil komen als ze een naam gebruiken die vooral volwassen leuk vinden. De theatermaaksters vertelden me dat ze weliswaar theater maken voor kinderen, maar dat ze hun voorstellingen moeten gaan verkopen aan de leerkrachten en ouders. Juist. Au! Wat nu? Zwichten voor het feit dat volwassenen meestal degenen zijn die beslissen? Of kan het ook anders?

Een week later. Twee koffie verkeerd en een dubbele espresso. Inmiddels zijn de theatermaaksters een stap verder: het gezelschap kruipt in de identiteit van MUG, het altijd fantaserende jongetje, en ZO, zijn tweelingzusje dat met beide pootjes op de grond staat. Daar kun je mee uit de voeten. Het is eenvoudig, beeldend, spannend, contrastvol, mooi. En slim. Want MUG en ZO is niet alleen de naam van het gezelschap, maar het zijn ook de namen van de karaktertjes die iedere keer terugkomen met een nieuwe voorstelling. Met een boekje, met merchandise, met nachtelijk gezoem op de radio, een internetsite en wie weet zelfs een 'ringtone'. Zaken die je kunt zien als producten die geld kosten, maar als je ze goed inzet juist geld kunnen opbrengen.

Deze multimediale benadering keken de derdejaars af van de grote helden van nu: iconen als SpongeBob en Harry Potter. Ze maken er zo'n succes van dat kinderen hun leraren en ouders gaan smeken of ze naar MUG en ZO mogen. Dat is nog eens een goede gedachte. Want kunstenaars maken tegenwoordig producten, en dragen zelf de verantwoordelijkheid om die zo aantrekkelijk mogelijk op de markt te zetten.

Als bedenker van strategieën en campagnes voor organisaties die kinderen willen bereiken, kom ik het dilemma van de theatermaaksters vaak tegen. Kies je ervoor om de koper van het product met 'reclame' over te halen? U weet: een goed product verkoopt zichzelf. Dat begint bij een naam die bij de doelgroep tot de verbeelding spreekt. En daarna: langzaam bouwen aan je 'merk' vanuit de behoefte van de doelgroep. Een benadering waar veel culturele organisaties, al was het maar uit een gebrek aan marketingbudget, veel profijt van kunnen hebben.

Het huidige cultuurbeleid betekent voor veel culturele organisaties minder subsidie. Tegelijkertijd wordt er van ze gevraagd specifieke groepen te bereiken en zelf meer geld in het laatje te brengen. Dat vereist een commerciëlere benadering. Is dat eng voor een organisatie die zich met kunst wil bezig houden? Of vervelend? Het hoeft elkaar niet te bijten. Je kunt op een creatieve manier meer mensen met cultuur in aanraking laten komen. Commercie kan kunst op zich zijn. Voor Andy Warhol werd het zijn voertuig voor grote werken en een enorme populariteit.

Joris Hofmans werkt als strateeg voor kinder- en jongerencommunicatiebureau JuniorSenior in Amsterdam en adviseert onder andere culturele instellingen bij hun marketingbeleid. (foto: Bas Geluk)

A stylized, handwritten signature in black ink, appearing to read 'Joris Hofmans'.

Joris Hofmans

GEDICHTENDAG

Op 26 januari 2006 vindt de zevende *Gedichtendag* plaats, met als thema 'Beeldende kunst en poëzie'. De *Gedichtendag* is het poëziefest voor Nederland en Vlaanderen. Een belangrijk onderdeel van deze dag zijn de ruim 200 activiteiten die in Nederland en Vlaanderen worden georganiseerd door scholen, bibliotheken en culturele instellingen. Voor scholen basis- en voortgezet onderwijs is een brochure met lessuggesties samengesteld. Aan de hand van enkele gedichten en vragen over deze gedichten kunnen docenten leerlingen inwijden in het plezier van het lezen van poëzie. De lessuggesties zijn te downloaden via de website www.gedichtendag.nl. Op de website staat ook een overzicht van activiteiten waar scholen aan kunnen deelnemen, gerangschikt per provincie.

MEER INFORMATIE:
Poetry International
T 010-2822 777
www.gedichtendag.nl
gedichtendag@poetry.nl

KLANKSPEELTUIN

De *Klankspeeltuin* is uitgebreid en heeft een permanente plek gekregen in het Muziekgebouw aan het IJ in Amsterdam. In de *Klankspeeltuin* kunnen kinderen van 7 tot en met 11 jaar spelen met geluid. Kinderen scheppen hun eigen klankwereld met muziekmachines, installaties en computers die speciaal zijn ontwikkeld. Nieuw zijn KOSMIX, een dansvloer waarop je met je voeten geluid kunt maken, en ALIEN SOUNDS, waarmee je stem omgezet wordt in beeld. Voor scholen is er een speciaal *Klankspeeltuin*-traject. Onder professionele begeleiding maken de kinderen dan een muzikale reis.

MEER INFORMATIE:
klankspeeltuin@muziekgebouw.nl
www.muziekgebouw.nl
KOSTEN:
€ 125,- per klas

PRACHTTHEATER OF SNERTTHEATER

Is theater maken met kinderen vooral een vorm van toneeltje spelen die hoofdzakelijk pedagogisch verrijkend is voor de kinderen, maar absoluut

geen artistieke zoden aan de dijk zet? Levert theater maken met kinderen pracht- of snerttheater op? Het nummer *Prachttheater of Snerttheater* in de reeks *Theater & Educatie* gaat in op deze vragen. Na een verslag van een studiedag over dit onderwerp die op 14 maart 2005 in Leeuwarden plaatsvond, volgt een aantal portretten van jeugdtheaterscholen en vier jonge theaterdocenten in Nederland die theater maken met kinderen. Daarnaast gaat deze uitgave onder andere in op de artistieke redenen van Nederlandse en Vlaamse makers om theater met kinderen te maken.

KOSTEN EN BESTELLEN:
€ 14,75
www.theatereneducatie.nl
hestermol@planet.nl

UITNODIGING VOOR EEN CONCERT

De CKV- of muziekdocent die het symfonieorkest in de les wil behandelen, kan daarbij nogal wat hindernissen tegenkomen. De educatieve dvd-set *Uitnodiging voor een concert* kan daarbij uitkomst bieden. De set bestaat uit twee dvd's die het Rotterdams Philharmonisch Orkest speciaal voor het onderwijs ontwikkelde. De dvd's bieden een uitgebreide blik achter de schermen en een aantal concertregistraties. Voor de docent zijn er lesbrieven die helpen de dvd's te integreren in de lessen. Er zijn lesbrieven voor groep 7 en 8, voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs, en voor CKV1 en CKV3.

KOSTEN EN BESTELLEN:
€ 15,-
www.rpho.nl

OPROEP GEMEENSCHAPS-KUNSTPROJECTEN

Projecten en activiteiten op het snijvlak van kunst en welzijn staan de laatste tijd volop in de belangstelling. De vraag naar informatie over Community Arts/Gemeenschaps-kunst, de behoefte aan projectvoorbeelden en aan uitwisseling van ervaringen door projectorganisaties zijn de laatste jaren sterk gestegen. Daarom is Cultuurnetwerk Nederland in september 2005 gestart met een digitale gegevensverzameling. Het

doel is informatie over initiatieven, personen, organisaties, onderzoek en publicaties waarbij kunst én het vergroten van binding centraal staan, op een eenvoudige wijze toegankelijk te maken voor bestuurders en professionals in het veld. Cultuurnetwerk Nederland is daarom op zoek naar gemeenschapskunstprojecten. Hieronder wordt verstaan: kunst(educatie)projecten met sociaal-maatschappelijke doelstellingen die werken vanuit een proces- en groepsgerichte aanpak. Om projecten aan te melden kunt u contact opnemen met Cultuurnetwerk Nederland.

MEER INFORMATIE:
Cultuurnetwerk Nederland, Marjo van Hoor
T 030-2361 200
marjovanhoorn@cultuurnetwerk.nl

MISTER MOTLEY

Voor iedereen die nieuwsgierig is naar hedendaagse beeldende kunst is er het blad *Mister Motley*. Het meest recente nummer heeft als titel *De jacht naar liefde* en bespreekt en toont het thema 'Liefde' vanuit een kunstenaarsperspectief. Speciaal voor het gebruik van *Mister Motley* bij CKV op havo en vwo is er de website www.mistermotley.nl met opdrachten en extra informatie. Op deze website staan ook de voorgaande nummers inclusief opdrachten. Thema's van voorgaande nummers zijn onder andere: 'Wonen', 'Familie' en 'Eten'. *Mister Motley* verschijnt vier maal per jaar. Scholen kunnen tegen gereduceerd tarief individuele of klassenabonnementen nemen die, evenals individuele abonnementen, betaald kunnen worden met CKV-bonnen.

MEER INFORMATIE:
info@mistermotley.nl
KOSTEN LOSSE NUMMERS:
€ 5,- (verkrijgbaar in boekhandels en museumwinkels)

SCHOOLTV-BEELDBANK

De *Schooltv-beeldbank* is een gemakkelijk toegankelijke database met ruim 500 educatieve videoclips over allerlei onderwerpen voor leerlingen in het primair en voortgezet onderwijs. De clips zijn gerangschikt per vak en daarbinnen op thema en onderwerp. Enkele voorbeelden van onderwerpen: Latijns-Amerikaanse dans, locatie-

theater, regisseren. Bij elke clip staat voor welk leerjaar het fragment geschikt is. Tevens is bij elke clip aanvullende informatie te vinden. Leerkrachten kunnen zich aanmelden voor een maandelijkse nieuwsbrief over ontwikkelingen op de website.

MEER INFORMATIE:
www.schooltv.nl/beeldbank

DOCUMENTAIRE DE ARCHEOLOOG

De Stichting voor de Nederlandse Archeologie (SNA) heeft een documentaire uitgebracht voor de groepen 6 tot en met 8 van het basisonderwijs en het eerste jaar van de basisvorming. De documentaire is vooral bedoeld als inleiding op archeologie en geeft leerlingen een indruk waar het werk van archeologen uit bestaat. Alle aspecten van archeologisch onderzoek komen aan bod: grondboringen, opgraven op het land en onder water, vondstverwerking, analyse van botten, hout en ijzer en aardewerk en de presentatie van vondsten in een museum. De documentaire, getiteld *De Archeoloog*, maakt onderdeel uit van de leskist *Een koffer vol scherven* (zie Bulletin 25) en is ook los te bestellen bij de SNA. De speelduur van de documentaire bedraagt 25 minuten. De documentaire is verkrijgbaar op dvd en videoband.

KOSTEN EN BESTELLEN:
€ 10,- (eventueel te betalen met CKV-bonnen)
www.sna.nl/bestellen

SCHOOL FILM FESTIVAL

Voor scholen die een filmfestival op hun school willen organiseren, is er het *School Film Festival* van het Nederlands Instituut voor Filmeducatie (NIF). Tijdens het filmfestival kijken leerlingen niet alleen naar door het NIF geselecteerde films, maar gaan ze ook actief aan de slag met allerlei workshops en opdrachten. Bijvoorbeeld acteren voor de camera, stunts oefenen, grimeren of het geluid bij een animatiefilm maken. De workshops worden begeleid door filmprofessionals. Het *School Film Festival* is geschikt voor groep 3 t/m 8 van het basisonderwijs en het hele voortgezet onderwijs. Bij het project

horen een docentenhandleiding en een handboek waarin handige checklists en tips zijn opgenomen.

MEER INFORMATIE:
www.filmeducatie.nl
KOSTEN:
€ 200,- (inclusief docententraining, handboek, handleiding festivalcommissie en films)

FILOSOFEREN MET BEELDEN

Filosoferen met beelden laat kinderen vanaf zeven jaar ervaren dat kunst lang niet zo ingewikkeld is als het lijkt. Door te filosoferen, te discussiëren en kunstwerken te verbinden met persoonlijke ervaringen, zoals liefde en verdriet, komt (moderne) kunst dichtbij. *Filosoferen met beelden* is een compleet lesprogramma rondom een bezoek aan het Kröller-Müller Museum. Leerkrachten vinden in deze uitgave voorbeeldlessen, waarin de kinderen kennismaken met filosofie, en kopieerbladen met creatieve opdrachten en informatie over het museum en de beeldentuin. De uitgave kan ook worden gebruikt als ideeënbundel bij kunst- of filosofieprojecten op scholen. Leerkrachten kunnen met wat aanpassingen kunstwerken die in de buurt van de school staan bekijken met leerlingen vanuit de visie die de methode aanbiedt.

KOSTEN EN BESTELLEN:
€ 5,-
information@kmm.nl

ALSOF

Alsof is een project waarmee leerlingen basisonderwijs acht jaar leesbevordering kunnen afsluiten. Zij doen dit door terug te kijken op hoe hun leesproces begon, door leerervaringen uit te wisselen en dit proces te vertalen in een voorstelling met drama en dans. Met de docentenhandleiding van dit multidisciplinaire project kunnen klassen een voorstelling met tekst en dans instuderen.

De voorstellingstekst in de docentenhandleiding is speciaal hiervoor geschreven en biedt alle ruimte voor aanpassingen aan ervaringen en bevindingen in de groep. Daarnaast staan er tips in voor het zelf maken van een dans die onderdeel is van de voorstelling. De dvd bevat een registratie van de uitvoering door

een school en biedt een kijkje in de keuken tijdens de repetities en voorbereidingen van deze uitvoering. *Alsof* is een samenwerkingsverband van RAZ, dansvoorziening van het Zuiden, het Centrum voor Amateurkunst Noord-Brabant en de PBC Noord-Brabant.

MEER INFORMATIE:
PBC Noord-Brabant, Marion Bolte
T 013-4656 739
www.pbcnb.nl
KOSTEN:
€ 30,40 (docentenhandleiding met dvd)

LITERATUUREDUCATIE EN LEESBEVORDERING

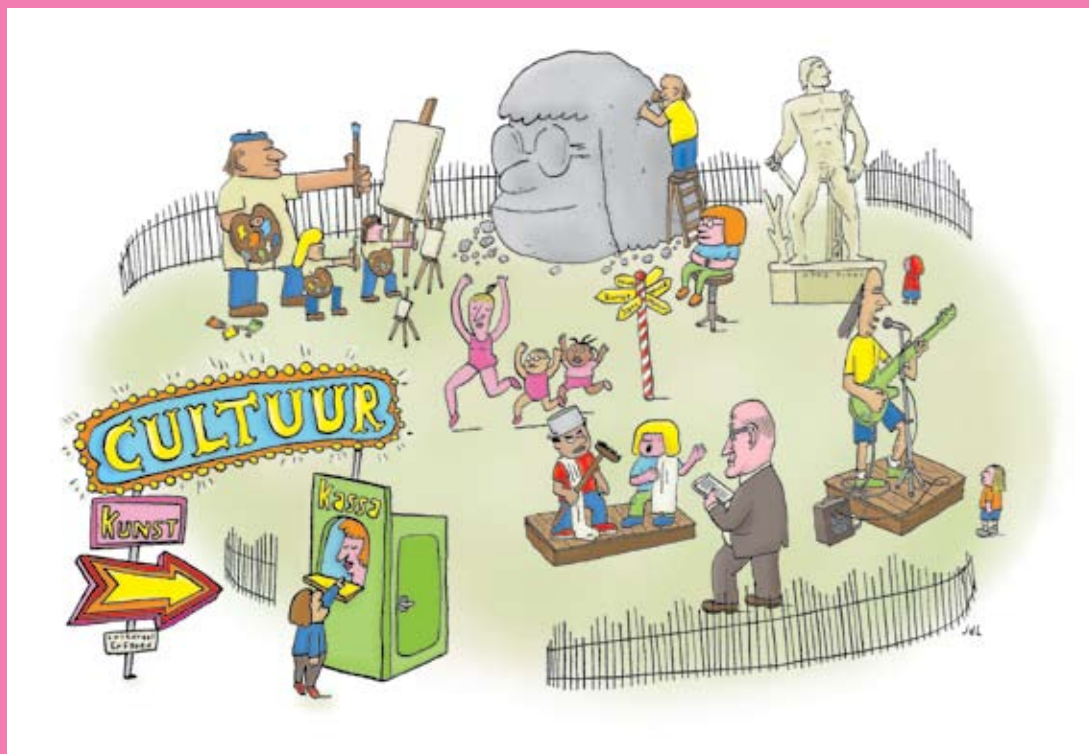
Het meest recente nummer in de reeks *Zicht op...* gaat in op literatuureducatie en leesbevordering. De praktijk van literatuureducatie en leesbevordering in het basis- en voortgezet onderwijs en de organisaties die zich hiermee bezighouden worden onder meer besproken in het inleidende artikel van Martijn Nicolaas, medewerker literatuureducatie van Stichting Lezen. Daarnaast bevat deze uitgave een selectie van literatuur, projecten en websites over literatuureducatie en leesbevordering.

DOWNLOADEN:
www.cultuurnetwerk.org/publicaties

ONDERZOEK EDUCATIE SYMFONIEORKESTEN

Welke educatieve activiteiten hebben de verschillende Nederlandse orkesten in de afgelopen jaren georganiseerd? Kan een model ontwikkeld worden voor educatieve activiteiten dat aangeeft welke concepten passen bij een bepaalde doelgroep? Op deze en andere vragen gaat de doctoraalscriptie *Educatie en de Nederlandse symfonieorkesten* van Philip Fruytier in. Fruytier stelt vast dat orkesten over het algemeen niet van elkaars projecten op de hoogte zijn. Dat is jammer, want dergelijke projecten kosten veel tijd en geld om te ontwikkelen. De scriptie bevat een model voor orkesten aan de hand waarvan zij hun educatieve programma kunnen vergelijken met dat van andere orkesten en eventueel aanpassen.

DOWNLOADEN:
http://asterix.library.uu.nl/files/scroll/r97/
KOSTEN EN BESTELLEN:
€ 12,- (incl. verzendkosten), pafruytier@hotmail.com

CONTACTPERSONEN CULTUUR EN SCHOOL BIJ U IN DE BUURT

Wilt u meer weten over de diverse activiteiten die bij u in de buurt worden ondernomen in het kader van het project Cultuur en School, dan kunt u contact opnemen met één van de volgende personen. Zij kunnen u naar de juiste instanties doorverwijzen. Voor algemene informatie kunt u bellen met het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, directie kunsten, Astrid Schulting, T 070-4122 874.

HET NOORDEN

PROVINCIE DRENTHE
Gea Smidt
T 0592-365 919
g.smidt@drenthe.nl

PROVINCIE FRYSLAN
Mark Stuijt
T 058-2925 797
Lamijne Plat
T 058-2925 201
m.stuijt@fryslan.nl

PROVINCIE GRONINGEN
Francisca Martens
T 050-3164 033
p.f.h.martens@provincie-groningen.nl

GEMEENTE EMMEN
Frans Meerhoff
T 0591-685 818
f.meerhoff@emmen.nl

GEMEENTE GRONINGEN
Douwe Zeldenrust
T 050-3676 258
d.zeldenrust@ocsw.groningen.nl

GEMEENTE LEEUWARDEN
Lucienne Ooijman
T 058-2338 225
looijman@leeuwarden.nl

HET ZUIDEN

PROVINCIE LIMBURG
Jos Stalmeijer
T 043-3897 111
jhm.stalmeijer@prvlimburg.nl

PROVINCIE NOORD-BRABANT
Jeroen Mulder
T 073-6812 903
jmulder@brabant.nl

PROVINCIE ZEELAND
Nathalie Jansen
T 0118-631 033
n.jansen@zeeland.nl
Jan Leendert Verduijn
T 0118-631 308
jl.verduijn@zeeland.nl

GEMEENTE BREDA
Max van Alphen
T 076-5293 658
ma.van.alphen@breda.nl

GEMEENTE 'S-HERTOGENBOSCH
Rogier Gerritsen
T 073-6155 814
roge@s-herbergenbosch.nl

GEMEENTE EINDHOVEN
Hanneke Wiersma
T 040-2382 769
h.wiersma@mo.eindhoven.nl

GEMEENTE HEERLEN
Marie-José van der Weerden
T 045-5604 548
m.van.der.weerden@heerlen.nl

GEMEENTE MAASTRICHT
Paul Lambrechts
T 043-3505 447
paul.lambrechts@maastricht.nl

GEMEENTE MAASTRICHT
Jan Bessems
T 043-3505 461
jan.bessems@maastricht.nl

GEMEENTE TILBURG
Edwin Koole
T 013-5429 238
edwin.koole@tilburg.nl

HET WESTEN

PROVINCIE NOORD-HOLLAND
Ellen Koning
T 023-5143 612
Haarlem
koninge@noord-holland.nl

PROVINCIE ZUID-HOLLAND
Linde Gispén
Gert-Jan Bots
T 070-4418 119
gispén@pzh.nl

GEMEENTE ALKMAAR
Rob Bangert
T 072-5488 127
rbangert@alkmaar.nl

GEMEENTE DELFT
Josephine Busch
T 015-2602 685
jbusch@delft.nl

GEMEENTE DORDRECHT
Herman Aberson
T 078-6481 868
h.akerson@dordrecht.nl

GEMEENTE HAARLEM
Noortje Benne
T 023-5115 732
bennee@haarlem.nl

GEMEENTE HAARLEMMERMEER
Liesbeth Staal
T 023-5676 716
e.staal@haarlemmermeer.nl

GEMEENTE LEIDEN
Megchel van Es
T 071-5165 251
m.a.van.es@leiden.nl

GEMEENTE ZAAANSTAD
Karin Schuurman
T 075-6816 410
k.schuurman@zaanstad.nl
Robert Oosterhuis
T 075-6552 393

GEMEENTE ZOETERMEER
Marjo Worms
T 079-3469 136
m.r.worms@zoetermeer.nl

HET OOSTEN

PROVINCIE GELDERLAND
Patricia van der Haak
T 026-3599 289
p.vander.haak@prv.gelderland.nl

PROVINCIE OVERIJSEL
Rianne Brouwers
Eenheid Zorg en Cultuur
T 038-4251382
rj.brouwers@prv-overijssel.nl

GEMEENTE APELDOORN
Miranda van Drie
T 055-5802 251
m.vandrie@apeldoorn.nl

GEMEENTE ARNHEM
Annemieke Vervoort
Afdeling CEWES
T 026-3774 863
annemieke.vervoort@arnhem.nl

GEMEENTE ENSCHEDE
Irmgard Klaas
T 053-4884 513
i.klaas@enschede.nl

GEMEENTE HENGELO
Klaske Buis
T 074-2459 932
k.buis@hengelo.nl

GEMEENTE NIJMEGEN
Yvonne Lindsen
T 024-3292 980
y.lindsen@nijmegen.nl

GEMEENTE ZWOLLE
Ruth Prummel
T 038-4983 373
r.prummel@zvolle.nl

GEMEENTE EDE
Rita Landaal
T 0318-680 597
rita.landaal-fransen@ede.nl

HET MIDDEN

PROVINCIE FLEVOLAND
Charlotte Leech
T 0320-265 685
charlotte.leech@flevoland.nl

PROVINCIE UTRECHT
Mirjam Cloo
T 030-2582 428
mirjam.cloo@provincie-utrecht.nl

GEMEENTE ALMERE
Saskia de Werd
T 036-5277 767
sdwerdt@almere.nl

GEMEENTE AMERSFOORT
Charles Rijsbosch
T 033-4694 798
c.rijsbosch@amersfoort.nl

GEMEENTE UTRECHT
Klaske Buis
T 074-2459 932
k.buis@hengelo.nl
l.van.droffelaar@utrecht.nl

AMSTERDAM

GEMEENTE AMSTERDAM
Nico van Rossen
T 020-5523 632
n.van.rossen@dmo.amsterdam.nl

DEN HAAG

GEMEENTE DEN HAAG
Diane Scheenstra
T 070-3532 540
d.m.scheenstra@ocw.denhaag.nl

ROTTERDAM

GEMEENTE ROTTERDAM
Sara van Eijk
T 010-4179 015
s.vaneijk@dkc.rotterdam.nl